

roductive funktioner. Denne udvikling er længere fremme for kvindernes vedkommende end for mændenes, der derfor er mest udsat for social og teknisk forældelse. Mange arbejdsfunktioner i håndværk og industri og mange typisk mandlige ledelsesfunktioner vil formentlig forsvinde eller udhules, fordi de ikke længere er teknisk og/eller socialt nødvendige. Det kan give mænd en interesse i reel lige adgang til moderne kvindefag, for eks. i offentlig reproduktion, hvor fremtidsmulighederne er større. Omvendt betyder det at kvinder ikke har interesse i at erobre en hvilken som helst teknisk og/eller socialt forældet position som mænd indtager på arbejdsmarkedet.

Hvorvidt RN's opfattelser er holdbare føler jeg mig ikke helt i stand til at vurdere, men hvis der er hold i dem, kan de formentlig bidrage til den omvurdering af lønarbejdet og den øvrige del af tilværelsen, der så småt er ved at ske på venstrefløj, hvor (mands-)lønarbejdet i produktionen har været anset for det fundamentale for kapitalismens udvikling og dermed også har været det den politiske aktivitet (og prestige) blev centreret omkring.

Konklusion

Det konkluderende kapitel samler de enkelte afsnits konklusioner op og påpeger igen både den manglende målsætningsdebat og den ukoordinerede indsats overfor de problemer som familie-arbejde kombinationen, den lave arbejdsmarkedstilknytning og det kønsopdelte arbejdsmarked giver anledning til.

RN mener derfor at der i hovedsagen er tre forhold, der bør løses i den kommende tid:

1. forholdet mellem diskriminationsforbud og mindstestandarder,
2. samordning og koordination af den spredte indsats,
3. afklaring af målsætningen, herunder spørgsmålet om i hvilken udstrækning ligebehandlingsproblemer er retlige/retspolitiske problemer.

Hun gennemgår kort de forskellige problemer, der er forbundet med de enkelte forhold, og afslutter med at slå fast, at retspolitiske overvejelser er relevante i en række tilfælde, hvor der er grund til at tro, at målet (ligebehandling) kan fremmes ved hjælp af retsregler.

Den imponerende indsats RN har gjort ved at samle og systematisere et meget uoverskueligt og usammenhængende materiale ud fra synsvinklen – kvinders forhold til lønarbejde – er et stykke retspolitisk pionerarbejde. Og uanset hvilken kritik man vil og kan rette mod de grundlæggende antagelser og selve undersøgelsen har Ruth Nielsen tilvejebragt et solidt argumentationsgrundlag og lagt et grundlag for adskillige videre studier.

Hanne Petersen

En årbog i kvindediskriminering

Anmeldelse af »Årbog i Kvinderet, 1978«, Kvinderetlig skriftserie, Juristforbundets Forlag, Kbh. 78, pris ca. kr. 95.

Engang imellem – i lykkelige øjeblikke f.ex. når morgenmaden står parat med vitaminpiller og det hele – kan jeg finde på at bilde mig selv ind, at ligestillingen generelt mellem mænd og kvinder i dagens Danmark ikke blot formelt men også reelt har det godt.

Så fik jeg et murstensfarvet anmelderexemplar med 300 sider kvinderet i hovedet. Kvinderet er den del af retsvidenskaben, som undersøger sammenhænge mellem kvinde-køn og ret. Og i denne bog fremtræder disse sammenhænge som een stor dokumentation om diskrimination af kvinder, om hvordan kvindernes liv drukner i mandssamfundets præmisser, og om hvordan kvinderne reelt fastholdes i deres undertrykkelse, også selvom de formelt er ligestillede.

»Det är de ojämlika männen som styr samhället. De jämlika har inte tid«. Dette citat fra den svenske sociolog Rita Liljeström kunne stå som fællesnævner for alle bogens 10 artikler. Men hvis de »jämlika« mænd og kvinderne skal få del i samfundets magtkonstellation, kræver det en omrokering og omprioritering af såvel det politiske, det økonomiske og det private liv.

Der er til trods for kvinde-, børne- og ligestillingskommisionerne lang vej igen før diskrimineringen af kvindernes liv og arbejde bliver ophævet – det får man bekræftet igen og igen ved at læse kvinderet. Og at praksis så til fulde lever op til, og ofte overgår bogens – for det meste teoretiske – behandling af stoffet, gør ikke situationen bedre. Det er en spændende og deprimerende bog, selvom de historiske gennemgange af kvinders retsstilling gennem tiderne giver os håb om, at der stadig kan ske fremskridt.

Indhold/form/formål

Bogen består af 10 artikler skrevet af kvindelige jurister, og den behandler ud fra et kvinderetsligt perspektiv følgende områder: ligestilling, barselslovgivning, privat- og familieret, socialret, offentlig arbejdsret, voldtægt samt kvinders deltagelse i politisk arbejde.

Formålet med bogen er iflg. redaktionskomiteen, dels »at præsentere den nyeste forskning indenfor kvinderetten«, dels »at tilstræbe at afspejle alt, hvad der faktisk foregår indenfor kvinderetten«, samt »at blive binde-

led mellem forskellige generationers arbejde med studiet af kvinders retsstilling«.

Årbogen skal, som navnet siger, udkomme een gang årligt. Det er både godt og skidt. Godt, fordi det naturligvis er vigtigt at kvindeforskningen bliver kendt. Skidt, fordi en række årbøger på bevidste kvinders reoler hverken gør fra eller til i kampen om ligestilling.

Og målgruppen for denne bog er, såvidt jeg kan se, en temmelig snæver gruppe bevidste kvinder, som her får deres argumentation i kvindekampen yderligere skærpet og forfinet.

Bogen er for ikke-jurister (jeg er socialrådgiver) ikke nem at læse. F.ex. oversættes latinske udtryk ikke, og der jongleres med forkortelser og paragraffer. Hertil kommer at juristforbundets lay-out virker tung og afskrækkende, fordi den giver associationer i retning af uigennemtrængelige lærebøger. Og endelig er der prisen – kr. 95,- – som også nok skal få en del til at afholde sig fra at købe bogen. (Hvordan er den dog kommet til at koste så meget?).

Måske er det slet ikke meningen, at bogen skal være en brugsbog? Forordet taler jo om at »præsentere« og at »afspejle« og det lyder næsten som et selskab! Men det er synd. For bogen burde læses og bruges af mange andre end den ovennævnte målgruppe. Derfor er selve formidlingen – eller præsentationen om man vil – en vigtig del af udgivelsen. En bog sælger ikke sig selv, ligemeget hvor godt indholdet er.

Bogen handler om kvindernes ret og pligt

Mest om det sidste, ... »for det er et ubestrideligt faktum«, skriver Inger Margrete Pedersen i bogens første artikel, »at kvinder er dårligere stillet end mænd«.

Ved at gennemgå resten af bogen kan man finde utallige eksempler på kvindediskriminering, som lever i bedste velgående indenfor politisk arbejde, på arbejdsmarkedet, i uddannelsessektoren, socialektoren og i privatlivet. Og det værste ved netop disse eksempler er, at diskrimineringen bogstaveligt talt er »lovlig«.

I det første udkast til denne anmeldelse fik jeg fyldt 6 tætskrevne sider med beviser for hvordan lovtæksterne – i bedste fald kønsneutrale og formelt ligestillende – i deres udformning af kvindernes retsstilling, fysisk, økonomisk og socialt betyder pligter og ikke rettigheder for kvinden.

Pligt til hjemmearbejde, til udearbejde, til at lade sig forsørge, til lav uddannelse, til dårlige arbejdsforhold, til lav løn, til at barsle i en fart, til at leve et »dydigt« liv, til at passe børn – og mand, og så retten til at kæmpe for sit politiske og faglige liv.

Alt det handler bogen om – og mere til. Det er ikke arbejde ligestillingsrådet kommer til at mangle.

Hvad der kan gøres

I bogen findes rundt omkring forslag til, hvad der kan gøres. De strækker sig lige fra en samling af barselslovgivningen, som nu findes spredt i forskellige love, og en ændret praksis i voldtægtssager til en central styring af kvindeinteresser f.ex. via et kvindeministerium.

De fleste forslag samler sig dog stort set om ligestillingslovgivningen, og de midler til positiv særbehandling – herunder især kønskvotering – den giver.

Der er mange gode grunde, der taler for kønskvotering (se Jytte Thorbek, s. 286-88). Og den vigtigste af dem er, synes jeg, at den giver mulighed for at kvinderne kommer til som gruppe og får mulighed for at støtte hinanden, i stedet for at sidde som enkeltperson og fungere som gidsel.

Men det er også nødvendigt at gøre op indenfor hvilke områder kønskvotering og positiv særbehandling har mulighed for at fungere, og hvor det er nødvendigt med andre former for kamp. Det ville være naivt at tro, at en ligestilling af kvinderne kan foregå uden at det går ud over mændenes frihed.

De steder, hvor kønskvotering har været søgt anvendt, er inden for de politiske partier. Dog er det blevet slået fast, at nok skal kvinderne ind, men ikke på mændenes bekostning. Så hvis kønskvotering skal have nogen mening her, skal folketing og de kommunale råd altså udvides betydeligt antalsmæssigt. Og det betyder – ihvertfald for folketingets vedkommende – en grundlovsændring.

På arbejdsmarkedet, som er så stærkt opdelt i mands- og kvindedomineerede fag, er kønskvotering mere urealistisk. Men det vil være muligt (måske) at sætte ind med en bedre beskyttelseslovgivning f.ex. om rettigheder omkring barsel, og at udvide anerkendte arbejdsskader til også at omfatte kvindernes nedslidningssymptomer.

Indenfor uddannelsessektoren har kønskvotering derimod gode muligheder. Og her skulle der kunne stilles krav om studie- og lærepladser, og flere kurser for ufaglærte kvinder.

Men for at kvinderne skal kunne benytte sig af kønskvoteringen kræves der også en omfordeling af husarbejdet. Det er ikke en rollebytning, der er ønskelig. Og heller ikke en styrkelse af den tendens, der er til at gøre husarbejdet til lønarbejde – dvs. at fjerne så mange huslige funktioner fra hjemmet som muligt, så hverken kvinden eller manden behøver tage sig af dem. Men derimod er det en ligelig ansvarsfordeling på hjemme- og udearbejdet, som er nødvendig.

Det er også et spørgsmål om man overhovedet kan regne med at en lovgivning om ligestilling vil få nogen indflydelse på, hvordan folk opfører sig og på de økonomiske realiteter vi er underlagt.

Og her er det igen bogens største svaghed ikke at være en brugsbog, men en beskrivende bog, hvis rødder ned til praksis ikke når længere end til ankeafgørelser og ugeskrift for Retsvæsen. Derfor overvurderer den be-

tydningen af den (centrale) forvaltning, og glemmer – tilsyneladende – den kamp der nødvendigvis skal foregå på »gulvplan« – på arbejdspladserne og i familierne.

Og til dén kamp, som i høj grad er vores egen hverdag, og i og udenfor vores faglige og politiske interesseorganisationer, er der også brug for en *håndbog* i kvinderet. Faktisk er der (bl.a. i socialt arbejde) så meget brug for den, at jeg har følt mig fristet til at anvende årbogen som opslagsbog. Og det kan man ikke. Dertil er den altfor lidt praksis- og brugsorienteret, og den indeholder for få præcise erfaringer om, hvordan lovens retsanvendelse *virker* på kvinders (og mænds) liv.

Årbogen dokumenterer kvindediskriminationen og giver en bevidsthed om, at der (måske) kan gøres noget ved den. En håndbog ville være et aktivt middel i kampen for at bekæmpe den.

Ulla Habermann

Kvinderetten i København og Århus

I Retfærd nr. 2, side 129 har Kirsten Ketcher gennemgået jurakvindegrupperne og kvinderettens opståen. Tidsmæssigt standser KK ved efteråret 1976. Det følgende er en redegørelse starter derfor ved dette tidspunkt.

Kvinderet som universitetsfag

Som KK skrev, er kvinderet nu blevet et kursusfag (specialfag) på lige fod med aktieselskabsret og lignende. Det meste af lærematerialet foreligger i stencil og er skrevet specielt til formålet. Dette bevirker, at kurset også for de deltagende lærere har været meget udviklende. Litteraturmængden om kvinderet er endnu ikke stor, men gennem Kvinderetlig Skriftserie er der ved at blive rådet bod herpå (jfr. andetsteds i dette nummer Hanne Petersens anmeldelse af Kvindearbejdsret skrevet af Ruth Nielsen og Ulla Habermann, anmeldelse af Årbog for Kvinderet 1978). Undervisningsplanen har vekslet noget alt efter de indhøstede erfaringer. Hovedtemaerne har dog været kvindearbejdsret, kvindeforsørgelse samt kvinderetlig metode og teori. Derudover har man skiftet mellem forskellige emner såsom kvindeskatteret, kvinder og massemediernes, kvinder og vold etc. Formålet med kurset er i henhold til eksamensplanen at belyse kvinders formelle og reelle retsstilling. Derudover skulle kursusfaget kvinderet, i modsætning til hvad der ellers er tilfældet for de mere traditionelle juridiske discipliner, pege fremad. Kursus skulle også gerne fungere som en del af kvindebevægelsen taget i bred betragtning. Yderligere er det et formål med kurset at give en beskrivelse af kvinders retlige funktion i samfundet.

I begyndelsen ved kursusfagets indførelse var der ret stor tilslutning, i det sidste par semestre har der desværre ikke været tilslutning nok, til at kurset har kunnet afholdes. Begrundelserne herfor kan være mange, men en af grundene er den herskende arbejdsløshed. Den kvindelige jurist, der skal kæmpe mod sine mandlige kollegaer, der har haft bobehandling og skatteret som kursusfag, har vanskeligt ved at klare sig, når et af hendes kursusfag er kvinderet. En anden begrundelse kan være, at kvinderetten i København har været selvstændig i forhold til den øvrige kvindebevægelse på universitetet, hvilket f.eks. ikke har været tilfældet ved Oslo universitet.

Andre kvinderetlige kurser

Ikke kun på universitetet har der været undervist i kvinderet. Også aftenskoler og Folkeuniversitetet har afholdt kurser i kvinderet, og til disse har